

EKEREN DONK IN DE EERSTE WERELDOORLOG DOOR DE OGEN VAN PIETER JOZEF GOETSCHALCKX

Lezers van het eerste uur herinneren zich mogelijk brieven die de pastoors van de Polderdorpen schreven naar de bisschop van Antwerpen, aangaande de bezetting van de Polderdorpen door de Duitse soldaten. Onlangs werd er nog zo een brief gevonden, door niemand minder geschreven dan Eerwaarde heer Pieter Goetschalckx. Menig heemkundige van de streek is hem schatplichtig, want hij was één van de grondleggers van het heemkundig onderzoek van ons werkgebied. We willen dan ook hem even aan u voorstellen, alvorens de eigenlijke brief te behandelen.

Wie was pastoor Goetschalckx?

Pieter Jozef Goetschalckx werd geboren in 1856 te Hoogstraten en stierf in 1925 te Lille op 69-jarige leeftijd. Hij werd in 1881 op vijftiengjarige leeftijd tot priester gewijd te Mechelen.

Buiten het priesterambt had hij nog een andere roeping. Hij was als geen andere gepassioneerd door geschiedenis, bovenal de geschiedenis van de parochies waarin hij diende. Hij begon zijn liturgische carrière in 1882 als onderpastoor te Grobbendonk, waar hij, omwille van zijn voorliefde voor geschiedenis, al snel op gespannen voet leefde met pastoor Verwilt. De relatie tussen beiden zou gedurende jaren voor de nodige problemen zorgen, tot hij werd overgeplaatst.

In 1892 werd hij pastoor van Schoten, waar hij zich in alle rust buiten zijn herderlijke activiteiten kan toeleggen op zijn andere grote passie. Zo ontstond het boek "De geschiedenis van Grobbendonk." In het eerste jaar van de 20ste eeuw werd Goetschalckx overgeplaatst, deze keer naar een kleine parochie aan de Antwerpse Polder: Donk. Hier zou hij vierentwintig jaar lang pastoor blijven. Op 24 februari 1924 gaf hij zijn ontslag om vervolgens een jaar later te sterven te Lille (1).

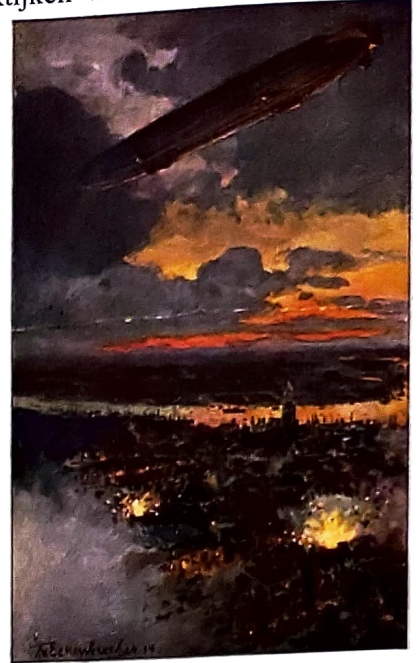
Pastoor Goetschalckx. Op latere leeftijd (3)

In de jaren waarin hij dienst deed als pastoor te Ekeren-Donk leverde hij noemenswaardige bijdragen aan de geschiedenis van onze streek. Het voor ons belangrijkste werk zal verschijnen in 1910: "Kerkelijke geschiedenis van Eekeren bevattende de geschiedenis der parochiën Eekeren, Hoevenen, Kapellen, Brasschaat, Ertbrant, Brasschaat ter Heide, Hoogboom, Donk, Sint Mariaburg en Rustoord.(2) Dit boek bevat een schat aan informatie voor de mensen die interesse hebben in de geschiedenis van de boven genoemde parochies.

De inhoud van de brief en waarom hij zo bijzonder is.

Kardinaal Mercier (1859-1926) had al vanaf het begin van Wereldoorlog I duidelijk kant gekozen voor de Belgische bevolking en tegen de invasie van de Duitse troepen, tot grote ergernis van figuren zoals Paus Benedictus de vijftiende(4) Ook Albert I begon zich te ergeren aan de positie van

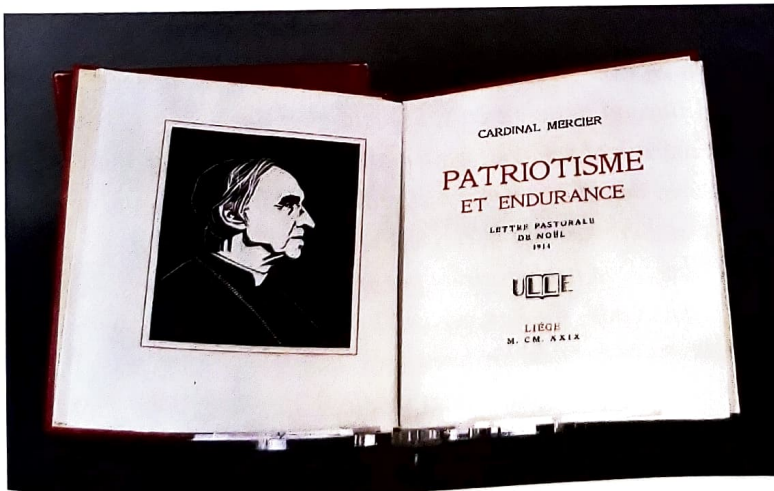
de kardinaal die als enige gezagdrager in bezet België bleef.⁽⁵⁾ Hij nam immers een zeer militante houding aan en veroordeelde fel de verwoestingen en wanpraktijken waaraan de bezetters zich schuldig maakten. Na de oorlog zou hij een commissie oprichten die een drielijks doel had. Zo wou hij aan de hand van vragenlijsten die naar de parochies werden rondgestuurd een relaas brengen van alle misdaden en ongemakken die Duitse troepen bij de lokale bevolking hadden veroorzaakt. Vervolgens zou de commissie ervoor moeten zorgen dat de oorlogsgebeurtenissen verankerd werden in het collectieve geheugen van de Belgische staat. Het eigenlijke zwaartepunt van de hele actie moest de militante rol van de kerk extra in de verf zetten.⁽⁶⁾ Het plan was dit alles samen te vatten in een boek: "Histoire de l'Eglise belge pendant la Grande Guerre." Dit boek is nooit uitgegeven, maar de brieven naar de kardinaal zijn wel bewaard gebleven. De brieven met betrekking op de Antwerpse Polder werden al uitvoerig belicht en gepubliceerd in Polderheem door Hugo Vermeiren.

Een zeppelinbombardeмент op Antwerpen in 1914, schilderij van Themistokles van Eckenbrecher (1842-1921)

Waar men wel rekening mee dient te houden is dat de parochiale brieven op basis van de vragenlijst over Wereldoorlog I brieven zijn die na de oorlog en, met een specifiek doel zijn geschreven, namelijk de rol van de kerk extra in de verf zetten.

De brief van pastoor Goetschalckx is echter niet opgesteld aan de hand van deze vragenlijst. Straffer nog, hij is gedateerd 15 januari 1915. De brief is gericht aan deken Alex Jozef Adriaenssen van de Sint-Lambertuskerk en belicht de situatie te Ekeren-Donk vanaf 30 september 1914. Een paar dagen eerder waren er Duitse zeppelins boven Antwerpen gesignaleerd die bommen gooiden en was er een vluchtelingenstroom ontstaan richting het neutrale Nederland.⁽⁷⁾ Deze brief is dus een ooggetuigenverslag, in tegenstelling tot de brieven die later werden opgesteld aan de hand van een vragenlijst. Pastoor Goetschalckx onthult zichzelf hier als ware revolutionair. Toch ligt kardinaal Mercier aan de basis van deze brief.

(Hiernaast: Een exemplaar van de pastorale brief van kardinaal Mercier in het Frans. Verkocht bij veilinghuis Action Fr. Op 10 februari 2018)

Op 3 januari 1915 werd er namelijk, in zo goed als elke kerk van België een pastorale brief voorgelezen van de hand van de kardinaal. Deze brief, waarvan de naam Nederlands "Vaderlandsliefde en volhar-

ding” ook zou kunnen gelden als een samenvatting van de inhoud, lijst de wandaden van het Duitse leger tegenover de bevolking en de clerus op. Bovendien benadrukt hij dat geen enkele Belg gehoorzaamheid verschuldigd is aan het bezettingsleger.(8) Pastoor Goetschalckx stuurde als reactie op deze pastorale brief zijn bevindingen en verslag naar zijn deken die zetelde in de Ekerse de Sint-Lambertuskerk.

De eigenlijke brief.

Donk/ Ekeren / 15 Januari 1915

Zeer Eerw. Heer Deken,

Het volgende moge U dienen voor het relaas dat Zijne Eminentie U vraagt over de gebeurtenissen, in de parochiën der dekenij voorgevallen. Van in't begin der laatste week van de maand September, doch voornamelijk van 's woensdags 30 September, hebben wij hier elken dag duizende en duizende vluchtelingen, te voet, tepeerd, in voiture, met wagens, beesten, enz enz. zien doortrekken, in lange dichte rijen, zich zoo snel opvolgend dat men pas met moeite onzen breeden steenweg kon overtrekken. Dagelijks ook hebben wij van dien tijd tot op 10 October honderde vluchtelingen in de huizen der burgers, bij de boeren, in onze scholen, in het patronaat en in de Kerk, zelfs op de Kasteelen geherbergd. Dynsdags 6 October werden er twee kinderen door een militaire automobile dood gereden, en 's anderdaags overleden er twee kinderen van Vluchtelingen. Des woensdags vertrokken nagenoeg alle mijne parochianen in zooverre dat ik zelf donderdag in den avond de parochie verliet er geen honderd personen meer in de geheele parochie verbleven. Des zaterdags (10 October) rond den middag zijn de Duitsers hier komen nestelen en hebben hunnen intrek genomen op het kasteel van Mr van Delft, op twee hoeven in't Laar en op het kasteel van graaf de Baillet Latour. Des zondags zijn ze ook gekomen op de Kasteelen van Mr van Praet en van Mr De Vries. Eindelijk 's maandags, zijn zij gekomen niet op het Kasteel maar in het huis van den hovenier van baron du Bois de Nevele. Overal hebben zij op de hatelijkste en de onbeschofste wijze huisgehouden. Bij den heer van Delft hebben ze meer dan 1600 flesschen en allerlei lijnwaad, hemden, tafellakens, servietten en handdoeken gestolen, en twee koeien in den stal van den leven geslacht, zonder de minste vergoeding te geven. Bij graaf de Baillet hebben zij 1500 flesschen wijn gepikt, een groot kleederen, en lijnwaad van allen aard mede genomen, ook hebben zij daar twee peerden en drij voituren gestolen. Bij den heer Baron du Bois hebben zij 800 flesschen wijn gestolen een automobiel, twee voituren en twee peerden; bij Madame van Praet hebben zij geheel den wijnkelder ledig geladen, en het lijnwaad gestolen en vele meubelen deerlijk gehavend. In het huis van den hovenier hebben zij het dierlijk afgemaakt: onder anderen een schoone nieuwe eiken tafel in vlaamschen stijl, het beste meubel des huizes hebben zij gebruikt tor kapblok om de beesten dan in stukken te hakken die zij in de stallen van den heer De Vries gehaald hadden. De Duitsers zijn hier verbleven tot Zondag 11 October. Dan hebben zij de parochie verlaten en sinds hebben wij hier geene verblijvende Duitschers meer gehad. Bij hun vertrek hebben zij overal de huizen, zalen en slaapkamers op de onzeggelijksche wijze bevuild en bevlekt. Schier geen tafel, bed of fauteuil was er waar zij geen overblijfsel hadden op achtergelaten dat van hun laagheid getuigt. Sedert die droeve week, te beginnen van maandag 12 Oktober zijn langzamerhand de parochianen terug gekomen. Nog altijd echter blijven er een aantal achter. Voor wat aangaat den brief van zijne

Eminentie daarover heb ik reeds een relaas gemaakt aan Zijne Eminentie zelf. Een Duitsch officier Oberluitenant Schmitt is hier gekomen op zaterdag 2 Januari rond drij uren. Hij vroeg mij hoeveel brieven ik had: slechts één. Hij verbood mij dien brief te lezen en eischte dien op. Ik vroeg hem schriftelijk bewijs van die opdracht, waarop hij antwoordde dat hij slechts eene mondelingsche zending had. Daarop heb ik hem doen bemerken dat hij geen recht had op dien brief, die mijn persoonlijke eigendom was, en dat ik niet aan hem, maar aan mijnen bisschop en aan deze alleen zou gehoorzamen. Dan ging hij voort, alhoewel steeds zeer kalm, zeer beleefd, ja zelfs hoffelijk, dat hij zou verplicht zijn den brief met geweld te nemen. Als dan heb ik gezegd, dat ik slechts voor het geweld het hoofd boog, ik aan zijne Eminentie zou vragen wat mij te doen stond en in afwachting ik ingesteld om de zege voor de bidgenoten. Dan vroeg hij wat die biddag beteekende en of die werd vrede ons niet kan voordeeling zoo hij niet door de zegepraal de bondgenoten was voorafgegaan, dat natuurlijk die ook bevoegd was. Daarop wilde hij mij ook opleggen die biddag niet te houden. Daarop echter heb ik hem met kracht geantwoord dat hij daar niets in had te zien: dat wij bidden voor wie en zoals wij wilden en dat de biddag zou plaats hebben: overigens dat die toen reeds feitelijk was begonnen, wijl reeds de kerk vol volk zat om te biechten te gaan. Verder heeft hij er dan ook echter niet op aangedrongen .. en is naar Mr den onderpastoor welke den brief toen juist bij hem had, gegaan om den brief te halen. Wat aangaat den indruk door den brief van zijne Eminentie gemaakt: Wij hadden er met nieuwjaar het eene deel er van afgelezen: een ieder was er door aangedaan, ja diep aangedaan, en welke die aandoening was zegt het feit dat wij op den biddag zes en zeventienhonderd Communies hadden! Niet de brief van Zijne Eminentie heeft de minste beroerende beweging gemaakt, maar wel de handeling der Duitschers: die heeft vlakaf diepe verontwaardiging, afkeer en zelfs bij velen verdubbelden haat tegen de Duitschers verwekt

Ziedaar, Zeer Eerw. Heer deken, zoo trouw en zoo bondig mogelijk hetgene hier is voor gevallen.

Met alle achting en eerbied

U zeer nederige Dienaar(9)

Alfons Van Den Wyngaert
past.

Alfons Van Den Wyngaert

Eindnoten:

- 1 Informatie over de levensloop van pastoor Goetschalckx gevonden via zijn doodsprentje, in bezit van de auteur en via <http://www.erfgoedbanknoorderkempen.be/erfgoed/8637-portret-e-h-pieter-jozef-goetschalckx>
2. Boek in bezit van de auteur.
3. Foto teruggevonden in het stadsarchief van Turnhout, nr. 03957_01
4. <https://www.mechelenblogt.be/2020/02/kardinaal-verzet> geconsulteerd op 24 juli 2022.
- 5 [Bladwijzer10 parochieverslagen.pdf](https://www.bladwijzer10.parochieverslagen.pdf) (historiesvzw.be) geconsulteerd op 24 juli 2022.
6. ibidem. Geconsulteerd op 24 juli 2022.
7. <https://nl.crc-resurrection.org/speciale-studies/belgie-in-grote-oorlog/8-de-paus-de-vorst-en-de-kardinaal.html>
8. Ibidem, geconsulteerd op 24 juli 2022.
9. Brief bewaard op het bisdom: parochialia annex locatieaanduiding D11.